

SARMATAE LIMIGANTES

Dr JAROMÍR KINCL

Z početných zpráv, které se nám, ať již v nadpisech či dílech římských a řeckých autorů, zachovaly o vzájemných vztazích římského imperia se sarmatskými kmeny, usazenými od 1. pol. I. st. n. l. v oblastech středního Podunají — t. zv. Jazygy Metanastai, patří zprávy Ammiana Marcellina mezi nejvíce zajímavé. Autor si všímá podunajských Sarmatů na nejednom místě svého historického díla, zvláštní pozornost vzbuzuje ale zejména líčení válečných výprav císaře Constantia v letech 358 až 359 n. l. Zahrnuje totiž, vedle podrobného popisu vojenských akcí římských jednotek a diplomatických jednání se sarmatskými předáky, také zmínky o bouřlivých událostech, které prožila část sarmatských kmenů v posledních letech vlády císaře Konstantina a jež určily pro nejbližší následující dobu zvláštnosti politických vztahů v severovýchodních oblastech imperia.

Vzpouřa sarmatských otroků proti pánům v roce 334 byla jistě neobvyklým zjevem v životě barbarských sousedů římské říše. Vzbudila také již ve své době velkou pozornost a byla historiky uváděna i v nejstručnějších přehledech dějin pozdního císařství. Vedle obsáhlejších zmínek v díle Ammiana Marcellina dočteme se o ní ještě u dalších autorů: v Eusebiově životopise císaře Konstantina,¹⁾ v anonymu Valesiově²⁾ a v chronologiích Hieronyma³⁾ a Hydatia.⁴⁾ Všechny tyto zprávy se vzájemně potvrzují a zajímavým způsobem doplňují.

Pro moderní historiky byl problém neméně přitažlivý. A to nejen pro historiky římského císařství, ale, a to zejména, i pro historiky, studující počátky slovanského osídlení zemí střední a jihovýchodní Evropy. A právě u těchto najdeme velmi podobné rozborů a hodnocení římských pramenů, týkajících se Sarmatů-Limigantů, jak byli oni vzbouření otroci nazý-

¹⁾ Eusebius, Vita Constantini, IV., 6.

²⁾ Anon. Vales. VI.

³⁾ Hieronymus, Chron. (ed. Schoene, 192).

⁴⁾ Mon. Germ. IX., I., str. 234.

váni. Důvod je docela zřejmý. V podunajských Sarmatech byly totiž ne-
jednou spatřovány první slovanské kmeny balkánského poloostrova⁵⁾
a jejich dějiny pojmány potom jako jedny z nejstarších zmínek o slovan-
ském obyvatelstvu. I u nás se objevila celá řada speciálních pojednání, od
„Slovanských starožitností“ P. J. Šafaříka až po epochální dílo L. Nie-
derleho, které znamenalo poslední slovo buržoasní historiografie v tomto
oboru.

Niederle ve své práci shrnul výsledky bádání přechozích generací,
dovršil je a pokusil se rozřešit všechny problémy, které dosud zůstávaly
nezodpovězeny. Mezi mnohým jiným také otázku slovanského původu
sarmatských kmenů, zejména Sarmatů podunajských. Niederle odmítl
jejich slovanský původ a vytvořil koncepci vlastní, která je těsně spojena
s událostí svrchu uvedenou — se vzpourou Limigantů. Jestliže totiž dří-
vější archeologové a historikové spatřovali slovanské obyvatelstvo ve
všech sarmatských kmenech Podunají, má Niederle za Slované pouze
ony vzbouřivší se otroky. „Při události r. 344,“ říká, „se patrně jednalo
o boj dvou velkých vrstev v nížině uherské, a jestliže jedna z nich byla
svobodná a pánem druhé nesvobodné, a jestliže zároveň jedna žila po
nomádsku a druhá sedíc v pevných dědinách živila se orbou, pěstujíc
hlavně proso, tu pro nikoho nemůže býti pochybností, že nomádští,
t. j. iráňští Sarmaté ovládali v Uhrách lid původu jiného, lid rolnictvím
se zabývající. A lidem tím mohli býti jenom Slované...“⁶⁾

Autor zdůvodňuje svoji thesei na základě podrobného rozboru zpráv
římských historiků, zejména textu Ammianova, hlavně ale také charakte-
ristikou situace, která se vyvinula v Podunají ve 4. a v 5. st. n. l. a srovnáním
dat o sociálním a kulturním životě Sarmatů se zprávami, které máme
o prvních kmenech slovanských. Přes to, že Niederle hodnotí a srovnává
veliké množství faktického materiálu, nejsou jeho závěry úplně přesvěd-
čivé. Autor to také sám cítí a závěr svého pojednání formuluje již mno-
hem opatrněji: „Pro mne je, slovem, slovanský živel mezi Sarmaty
uherskými dostatečně doložen a patrně totožný s kmenem Sarmatů
„poddaných“.“⁷⁾ Slovanský živel mezi Sarmaty je autorem dokládán
velmi přesvědčivě, z jména na základě zpráv Jordánových a Priskových,
důkaz slovanského původu Limigantů je však veden jednostranně.

⁵⁾ Soupis literatury viz Niederle: Slov. star. II., 1., str. 132.

⁶⁾ Niederle: Rukověť, str. 54. (ČSAV 1953).

⁷⁾ Niederle: Slov. star. II., str. 140.

Všimněme si podrobně míst u Ammiana Marcellina a Eusebia, která o vzpouře otroků pojednávají, a srovnejme závěry, které nám vyplynou, s thesemi Niederleho.

Především svrchu zmíněný popis válečné výpravy císaře Constantia v Ammianově díle „*Rerum gestarum libri*“. Jde hlavně o tato místa: XVII. kniha, kapitola 12. a 13., a XIX. kniha, kapitola 11. Události roku 358 jsou tam líčeny takto:⁸⁾

Císaři Constantiovi, trávícímu zimu 357—358 v táboře Sirmiu, je posly oznámeno, že Sarmaté, spiknuvši se s Kvády proti Římu, plení provincie pannonské a Horní Moesii („*Pannonias Moesiarumque alteram cuneis incursare dispersis.*“) Pannonskými provinciemi, jak z dalšího textu jasně vyplývá, je míněna provincie Valérie a Pannonia secunda, t. j. pohraniční území římské říše na pravém břehu Dunaje, od Brigetia až po ústí Sávy. Barbarské kmeny Sarmatů a Kvádů tedy vpadly do římských krajů z prostoru na sever a severovýchod od velkého oblouku Dunaje, z roviny mezi Dunajem a Tisou ležící a z oblasti na východ odtud. Císař se se svým táborem octl v bezprostřední blízkosti ohrožených míst. Rychle zmobilisoval armádu, překročil Dunaj, pravděpodobně někde v oblasti pevnosti Bononic⁹⁾, a vtrhl na nepřátelské území. Nejprve bylo bojováno v místech, která sousedila s Dolní Pannonií („*in ea parte Sarmatiae, quae secundam prospectat Pannoniam*...“), t. j. v jižním okraji roviny mezi Dunajem a Tisou, krajině zvané později Bačka, potom vojsko postoupilo na sever a pronásledovalo barbary v krajinách, které hraničily s provincií Valeria („*parique fortitudine circa Valeriam opes barbaras urendo rapiendoque occurrentia militaris turbo vastabat.*“) Římská armáda za tohoto postupu vyplenila zřejmě oblast meziříčí v celé její šíři. Po řadě těžkých porážek, když ani pomoc Kvádů ničeho nezmohla, byli ustupující Sarmaté přinuceni jednati o mír.

K jednání došlo v době, kdy již římská vojska pronikla daleko na sever a přibližovala se ke království Kvádů (*ad regna Quadorum properabat exercitus*), t. j. do oblastí velkého ohybu Dunaje, severně a severovýchodně od římského Aquinca. Mírová smlouva byla nejprve uzavřena se skupinou sarmatských kmenů, kterou vedl královský princ (*regalis*) Zizais.

⁸⁾ Ammianus je citován podle Clarkova vydání: *A. M. rerum gestarum libri qui supersunt*, Berlín 1910; XVII., 12., 1—21.

⁹⁾ Carl Patsch: *Banater Sarmaten*, *Anzeiger der Akademie der Wissenschaften in Wien*, 62. Jahrgang, str. 185. *Amm.* XXI., 9, 6; 11, 6.

Vzbouřencům bylo povoleno, aby se navrátili zpět na svá území, zřejmě do oblasti meziříčí, která byla právě okupována římským vojskem. Bylo stanoveno, že Sarmaté podrží své dosavadní pozemky za předpokladu, že vydají všechny římské válečné zajatce a postaví rukojmí.

Niederlův výklad tohoto stadia jednání nelze považovati za správný. Autor totiž, shrnuje svrchu uvedené líčení, říká: „...Sarmaté byli nuceni prositi za mír, který jim císař povolil, ba jim dokonce i knížete z jejich středu, jemuž jméno bylo Zizais, dal za panovníka. Událost týkala se však jen Sarmatů „svobodných“.¹⁰⁾ „Svobodnými Sarmaty“ je třeba rozuměti bývalé pány, kteří, poražení a vyhnáni od svých otroků, žili ve vyhnanství. Takový závěr z Ammianova textu ale nevyplývá. V průběhu dalšího vypravování je totiž tato první skupina, bez bližšího rozlišení prostě jenom jako Sarmatae označována, ostře oddělena od jiné skupiny Sarmatů, se kterou byla uzavřena smlouva později. Neboť po krátkém jednání s Araharem, náčelníkem skupiny Kvádů a Transiugitánů a Usaferem, předákem další části sarmatských kmenů, vypravuje Ammianus o smlouvě, která byla uzavřena s třetí již skupinou Sarmatů. Té je potom věnována zvláštní pozornost, protože to prý byli lidé, kteří zasluhovali spíše soucit než hněv. Autor říká: „Quibus ordinatis (t. j. jednání se Zizaidem Araharem a Usaferem) translata est in Sarmatas cura, miseratione dignos potius quam simultate.“ (XVII., 12, 17). Není pochyb o tom, že teprve tady začíná jednání o Sarmatech pánech — svobodných — Arcaragantech, jak jsou v pramenech nazýváni. I s nimi je dosaženo dohody, prominito jejich násilí proti Římu, zaručena svoboda a k dovršení císařské milosti dán již zmíněný Zizais jako král.¹¹⁾ Z uvedené chronologie vyplývá důležitý závěr. Jednal-li císař s vyhnanými Arcaraganty v oblastech v blízkosti sídel Kvádů ležících, znamená to, že také v těchto místech musel v polovině IV. st. n. l. sídliti kmen Viktohalů, ke kterému se Sarmaté-vyhnanci utekli. Předpoklad, že Viktohalové sídlili již v této době v Dakii,¹²⁾ staví těžko řešitelný problém, proč by se Constantius setkával s uprchlými pány právě v oblastech úplně odlehlých.¹³⁾

¹⁰⁾ Niederle, Slov. star. II., 1., str. 129.

¹¹⁾ Skutečnost, že Zizais byl dosazen Arcaragantům jako král, nijak neznamená, že by sám musel být příslušníkem této kmenové skupiny.

¹²⁾ Niederle, l. c. str. 129, podle něho, stejně jako v celém řešení problému Limigantů, i Konrád Jazdzewski: Atlas do pradziejów Slowian, část II. Text, str. 76.

¹³⁾ K problému stěhování Viktohalů viz Patsch, l. c. str. 182, pozn. 4.

Jednáním se Sarmaty-Arcaraganty byla ukončena první etapa válečného tažení a římský císař, po krátkém zdržení bojem s gotskými vzbouření v okolí Brigetia, se vítězně navrátil zpět. Až potud Ammianovo vypravování ve dvanácté kapitole XVII. knihy.

Závěry, které vyplývají, třeba shrnouti takto: Ammianus rozeznává mezi sarmatským obyvatelstvem uherské nížiny několik skupin kmenů, byť je, s výjimkou Arcaragantů, výslovně neodlišoval. První skupinu tvoří kmeny, které sídlily v rovině mezi řekami Tisou a Dunajem, které při vyjednávání o mír reprezentoval královský princ Zizais. Druhou potom oni Sarmaté, kteří měli králem Usafera, třetí jsou konečně Sarmatae Arcaragantes. Jedině tito poslední byli postiženi otrockou vzpourou roku 334 a žili za tažení Constantia ve vyhnanství.

Niederle usuzuje jinak. Předpokládá, že vzpoura otroků propukla u všech sarmatských kmenů uherské nížiny, a považuje důsledně všechny, o kterých dosud byla řeč, za Arcaraganty. Tím se ovšem, jak bude dále ukázáno, zbavuje možnosti, aby mezi různými sarmatskými kmeny, které jsou známy na př. z mapy Peutingerovy, mohl spatřovati slovanské obyvatelstvo. Niederle sice několikrát¹⁴⁾ konstatuje, že VENADI SARMA-TE a LUPIONES SARMATE na mapě uvádění, byly pravděpodobně kmeny slovanské, nepostupuje tu však důsledně a ani logicky, protože jinde výslovně prohlašuje, ^{14a)} že uherští Sarmaté byli dvojího druhu: páni a poddaní. Po vzpouře r. 334 se prý toto rozdělení stalo docela zjevným a sarmatské kmeny se rozpadly na dvě ostře nepřátelské skupiny. První skupinu tvořili bývalí páni. Tato skupina reprezentovala zřejmě neslovanský živel mezi obyvatelstvem Banátu, protože jenom prosté prozkoumání osobních jmen jejích příslušníků vylučuje závěr opačný. Skupina druhá, bývalí otroci, po roce 334 Limigantes, pro naprostý nedostatek zpráv v pramenech určena blíže býti nemůže. Jména nejsou dochována žádná. Ostatní skutečnosti, považované někdy za důkaz slovanského původu, na př. válečný pokřik Limigantů „marha“ (Amm. XIX. 11, 10), Niederle odmítá jako nespolehlivé.¹⁵⁾ Protože ale pozdější dějiny, zejména společenská situace IV. a celého V. st. n. l. nutí k závěru, že již v době Konstantinově a Constantiově slovanské obyvatelstvo v uherské nížině sídlilo, nezbyvá, než přece jen Sarmaty Limi-

¹⁴⁾ Slov. star. II., 1., 140—141, 131—132; Rukověť, str. 54—55.

^{14a)} Slov. star. II., 1., 129, 131.

¹⁵⁾ Slov. star. II., 1., 132—134.

ganty za Slovyany považovati. Niederle proto uzavírá: „Sarmaté nesvobodní byli patrně jiného kmene než Sarmaté, kteří je ovládali, třebaž římská zpravodajová oba zahrnovali jménem jedním. „Nesvobodní“ seděli už aspoň od III. stol. v střední nížině uherské, snášejíce jho Sarmatů svobodných, dokud ho nesvrhli se sebe vzpourou r. 334.“¹⁶⁾

Všimněme si podrobněji dat o této vzpouře u římských historiků a doplníme obraz Ammiana Marcellina ještě zprávou Eusebiovou a všimněme si dále anonymu Valesiova. Průběh událostí je líčen takto:

R. 334, tři roky před smrtí císaře Konstantina, povstali sarmatští otroci proti svým pánům, porazili je a vyhnali ze země. Sarmaté — páni, v pramenech nazývaní domini, S. liberi, Arcaragantes (u Hieronyma Ardaragantes), hledali ve zmatku útočiště u kmene Viktohalů, valná část jich potom, podle anonymu Valesiova 300 tisíc lidí obojího pohlaví a různého stáří, prosila o pomoc císaře Konstantina.¹⁷⁾ Ten, zřejmě pod dojemem převratných událostí, ke kterým v bezprostřední blízkosti římských hranic došlo, odjel někdy v červenci r. 334 z Konstantinopole do Sigiduna v Moesii, aby mohl připravit obranu provincie proti eventuálnímu útoku.¹⁸⁾ Tam také pravděpodobně přijal delegáty uprchlých Sarmatů a postaral se o jejich zabezpečení. Valnou většinu jich rozsadil jako kolony na zpusťšeném balkánském poloostrově, zejména v oblastech Thrakie, Skythie a Makedonie, části přidělil pozemky přímo v Itálii, některým dokonce asi i v Galii, alespoň Ausonius v básni Mosella, r. 371 napsané, se zmiňuje o „lánech, jež nedávno sauromatským rolníkům dány“, které ležely mezi řekami Navou a Mosellou.¹⁹⁾

Vítězní otroci — v pramenech servi, mancipia, Limigantes, οἱ δοῦλοι, οἱ οἰκέται — se stali pány v zemích, kde dosud snášeli porobu. Po 24 let žili potom svobodně, až se roku 358 zapletli, spolu se svými bývalými pány a dalšími sarmatskými kmeny, do války proti římskému státu. A po porážce, která stihla jejich dočasné spojence, byli potrestáni i oni. Jakmile totiž Constantius pacifikoval oblast mezi Dunajem a Tisou, podnikl výpravu proti Limigantům. Státní zájem, jak říká Ammia-

¹⁶⁾ Niederle: Slov. star. II., 1., str. 134.

¹⁷⁾ Anon. Val. VI. sed servi Sarmatarum adversus omnes dominos rebellant, quos pulsos Constantinus libenter accepit et amplius trecenta millia hominum mixtae aetatis et sexus per Thraciam, Scythiam, Macedoniam, Italiamque divisit.

¹⁸⁾ cf. Cod. Theod. VIII., 1, 4; I., 10, 2; VIII., 15, 2 a X., 15, 2.

¹⁹⁾ Aus. Mosella 9.

nus, prý vyžadoval, aby bylo skoncováno s rebely, kteří zatím beztrestně rušili mír v sousedství Pannonie a Moesie. Z Ammianova popisu této výpravy — XVII, 13, 1 — 13, je možno především lokalizovati sídla Limigantů a tím i určití místa, kde došlo k rozhodnému boji mezi pány a otroky r. 334.

Vzbouřenci sídlili v krajích, které byly proti útoku Římanů chráněny řekou Dunajem, proti vpádu ostatních barbarů potom korytem řeky Tisy. Okrajové oblasti jejich sídel byly močálovité a neschůdné pro ty, kterým terén nebyl blíže znám. Zdálo by se na první pohled, že jde o oblast nížiny mezi řekami Dunajem a Tisou. Tím by ale vznikl těžko vysvětlitelný problém, proč Constantius, když před časem tímto územím táhl, nezlomil současně i odpor Limigantů, kteří musili býti v bezprostřední blízkosti. Odpověď může býti jen jediná: Limiganti nesídlili na západ, ale na východ od řeky Tisy, a byli to zřejmě právě oni, kteří na jaře r. 358 napadli oblasti Horní Moesie, která s těmito krajinami sousedila. Ammianův popis země Limigantů se také na toto území dobře hodí.²⁰⁾ Zmínka „(Parthiscus) a barbaricis vero excursibus suo tutos praestat obstaculo“²¹⁾ není potom sice docela jasná, je ale možné, že autor zde rozumí barbary Sarmaty na západ od Tisy sídlící, anebo, a to je pravděpodobnější, že tato poznámka je, v ostatně ne docela jasném popisu ústí Tisy do Dunaje, nedopatřením.

Constantius přitáhl s římským vojskem k Dunaji a začal s Limiganty vyjednáváním. Ti totiž, obávající se, aby je nestihl stejný osud jako jejich spojence, byli ochotni přistoupiti na jakékoliv podmínky, Římanypoložené, s výjimkou jediné: vystěhovati se ze svých posavadních sídel — „abnuere parati si iubentur aliorum migrare“ (Amm. XVII. 13., 3). Započaté vyjednávání bylo ale přerušeno a Římané zahájili proti Limigantům ostrý útok.²²⁾ Překročili řeku Dunaj, pravděpodobně někde v oblasti ústí řeky Sávy a napadli barbarské kmeny. Bojovali nejprve proti Amicensům, po jejich porážce proti Picensům, dvěma to skupinám limigantských kmenů, které byly, podle Ammiana, nazvány podle sousedních římských oblastí — ex regionibus appellati conterminis — podle názoru Patsche²³⁾ Ami-

²⁰⁾ Patsch, l. c. str. 186—187.

²¹⁾ Amm. XVII., 13, 4.

²²⁾ O nepřesnosti, které se Ammian při líčení počátku boje dopouští, viz Patsch l. c., str. 188, pozn. 1.

²³⁾ l. c. str. 188—189.

censes podle římského Acuminca, Picenses podle místa Pincum v Moesii. Římským vojskům pomáhali během těchto bojových akcí jednak Taifalové, útočící proti Limigantům z východu, jednak Sarmatae Liberi, postupující zřejmě z těch oblastí, ve kterých s nimi vyjednával Constantius, t. j. ze severu.²⁴⁾ Římané se omezili na boje na jihu.

Sevěreni takto se tří stran, byli Limiganti přinuceni přistoupiti na kapitulaci a přijmouti i onu podmínku, které se dříve tak kategoricky bránili, opustiti svá dosavadní sídla. Kam byli vystěhováni, známo není. Ammianus říká jenom: „sedes alias suscipere sunt adsensi, tranquillae et fidas, ut nec bellis vexari, nec mutari seditionibus possint“²⁵⁾ císař Constantius označuje potom ve slavnostní řeči jejich nová sídla jako „localonge discreta“²⁶⁾ Zdá se ale, že to byly oblasti dnešního severního či severovýchodního Maďarska, alespoň o rok později, za nového vzbouření Limigantů, pronikli tito ve velmi krátkém čase do oblastí blízkých Valerie, postupující zřejmě západním nebo jihozápadním směrem.

Sarmatae Arcaragantes se navrátili do své bývalé domoviny, ne ovšem ve svém dřívějším počtu. Vrátili se jenom ti z nich, kteří se utekli k Viktorhalům. Ona část potom, která se poddala Konstantinovi a byla podělena pozemky či zařazena do stavu římské armády, na návrat pochopitelně mysliti nemohla.

Způsob zakončení války s Limiganty je velmi zajímavý. Očekávali bychom, že boje budou dovršeny tím, že otroci, kteří přežili válečné řeže, budou navraceni svým pánům a znovu zotročeni, jak běžně vídáme při porážkách podobných vzpour ve všech otrokářských státech. Limiganti však zůstali po porážce i nadále svobodní a byli potrestáni jenom vystěhováním ze země. Již vzhledem k této skutečnosti musí se vtírati pochybnost, byli-li Limiganti skutečnými otroky — bezprávnými osobami, juristicky věcmi, jak je znalo právo římské, či alespoň oněmi, mnohem volnějším postavením se těšícími závislými osobami, jaké známe z poměrů společností barbarských, na př. u Germánů. Pochybnosti se musí zvětšit ještě více, když uvážíme, jak veliký počet otroků u banátských Sarmatů by musil být. 300 tisíc lidí bylo vyhnáno na římské území, vedle jistě dosti početných „pánů“, kteří utekli k Viktorhalům, otroků bylo potom

²⁴⁾ I. c. str. 189—190.

²⁵⁾ Amm. XVII., 13, 23.

²⁶⁾ Ibid. 30.

více než obojích dohromady, protože, jak uvádí Ammianus, jediné díky tomu, že převyšovali své protivníky počtem, mohli zvítěziti (XVII, 12, 18: *Atque ut barbaris esse omne ius in viribus adsuevit, vicerunt dominos ferocia pares et numero praeminentes*). Absolutní počet tady ostatně hraje jenom malou úlohu a nezáleží celkem tolik na tom, je-li, či není-li číselný údaj v anonymu Valesiově přehmán. Důležitý je poměr relativní a o tom sporu není. Otroků bylo více než pánů — tato skutečnost nás ovšem ale nutí k tomu, abychom předpokládali „besondere Vorsichtsmassregeln“, jak říká Patsch,²⁷⁾ zvláštní organisaci, která by vládnoucím umožňovala držeti na uzdě vykořisťovanou a potlačovanou třídu — t. j. stát. Je ale možno předpokládati státní organizaci u banátských Sarmatů v druhé polovině IV. st. n. l.? Podívejme se na zprávy, které se o jejich sociálním zřízení zachovaly. Budeme si všimati pochopitelně jenom těch, které pocházejí z doby více méně blízké událostem, které nás zajímají.

Za doby Tacitovy žili Sarmaté na vozech, kočovali, neznajíce pevných sídel.²⁸⁾ Ještě v době válek s Konstantinem neznali města, ve zprávách Ammianových nenajdeme zmínku ani o jediném. Hlavním zdrojem bohatství byla zřejmě i u nich, stejně jako u Tacitových Germánů, stáda dobytka a koní,²⁹⁾ o nich také Ammianus mluví na samém počátku své charakteristiky Sarmatů.³⁰⁾ Ještě Mela³¹⁾ se zmiňuje o významném podílu ženy na společenském životě, tedy ještě v I. st. n. l. jsou připomínány přežitky matriarchátu. Do období IV. st. prošli Sarmaté nepochybně značným vývojem; podle dokladů Ammianových mají již pevná sídla, jsou to ale jenom chudé chatrče (cf. XVII, 13, 12... *humilibus extractae tuguriis*,... I. c. 13... *disiectis culmis levibus*...), přes Dunaj se stále přeplavují ve vydlaných kmenech (XVII, 13, 27), užívají již ale běžně mečů a kovových zbraní, některá sídliště jsou potom již značně nákladněji vystavěna a zpevněna trámy — „...*casa*, vel *trabibus compacta firmissimis*“. To jsou zřejmě již domy zbohatlých rodových příslušníků, nemůže jistě býti pochyb o tom, že také pospolitost sarmatských kmenů prožívala již v této době proces poměrně rychlé majetkové diferenciace, kdy společ-

²⁷⁾ Patsch, l. c. str. 193. Autor takovou organizaci mlčky předpokládá a dále se problémem nezabývá.

²⁸⁾ Germ. 43.

²⁹⁾ Strabo, VII., 307.

³⁰⁾ XVII, I 12, 2—3.

³¹⁾ III., 34.

nost, dosud v naprosté rovnosti žijící, byla stále více rozdělována na vrstvu bohaté rodové aristokracie a vrstvu v závislost upadajících rodových příslušníků. Zámožnou sarmatskou aristokracii najdeme u Ammiana na několika místech. Na příklad za jednání, která vede s císařem Zizais, královský princ (regalis), vystupuje vedle něho ještě celá řada dalších předáků, různými tituly jmenovaná: „Duxerat pavor cum ceteris Sarmatis etiam Rumonem et Zinafrum et Fragiledum subregulos plurimosque optimates, cum impetrandi spe similia petituros.“ (XVII, 12, 11.)

Je pochopitelné, že podobná diferenciacie, provázená postupným rozvojem otroctví, rozleptávala dosavadní rodové zřízení a vyvolávala ostrý sociální boj. Jak je na př. doloženo v dějinách společností řeckých, propukal tento boj nejednou v otevřenou vzpouru, ve které se závislá třída pokoušela zlomit panství, jež rodová aristokracie stále upevňovala. A za takovou vzpouru je, myslím, třeba považovati i povstání Limigantů v roce 334.

Stručně načrtnutá společenská situace banátských Sarmatů ve 4. st. totiž vylučuje existenci takového množství otroků, na které je třeba usuzovati podle údajů římských pramenů. Primitivní ony poměry jsou neslučitelné s početným poměrem mezi antagonistickými třídami (nejméně jeden otrok na jednoho svobodného), který by se byl mohl objeviti jen v souvislosti s poměrně vysoce rozvinutým otrokářským způsobem výroby. Sarmaté ale žili ve 4. st. nepochybně ještě ve společnosti rodové. Srovnajme jen Ammianovy údaje o nich se zprávami, které máme od téhož autora o životě Germánů z doby, kdy bojovali s císařem Julianem.³²⁾ Rodové zřízení u germánských kmenů je nesporné a Sarmaté, podle toho, co se o nich dovídáme, nestáli výše.

Králové, které uvádějí prameny, nebyli ještě monarchové v pozdějším slova smyslu, ale jenom prostí vojenští náčelníci, jaké nacházíme u všech společností s rozpadajícím se rodovým zřízením. O lidovém shromáždění Sarmatů se sice nikde výslovně nemluví, ale Ammianova poznámka o válečné poradě Limigantů svědčí pravděpodobně i o jeho existenci: Limiganti tísnění nepřátelskými vojsky „...diu hesitabant ambiguis mentibus, utrum oppeterent an rogarent... vicit tamen ad ultimum coetu seniorum

³²⁾ na př. XVII., 1, 7: (miles) opulentas pecore villas et fructibus rapiebat... domicilia cuncta, curatius ritu Romano constructa, flammis subditis exurebat... a mnoho dalších poznámek, zejména v XV.—XVII. knize.

urgente dedendi se consilium.“³³⁾ Zpráva živě připomíná jednání shromáždění, které je řízeno radou stařešinů, orgánem typickým pro rodové zřízení všech kmenů. Je nesporné, že i u Sarmatů, stejně jako u ostatních barbarských kmenů, bylo v této době již známo otroctví. Bylo to ale jenom otroctví patriarchální. Počet nesvobodných lidí byl ještě neveliký. V každém případě, ekonomicky i politicky posuzován, musil být mnohem menší, než počet svobodných rodových příslušníků, protože jinak totiž, jak již svrchu bylo řečeno, by bylo nutno předpokládati státní organizaci, která je ovšem s rodovým zřízením neslučitelná. Formy závislosti, jež byly za těchto poměrů jediné možné, byly velmi primitivní, obyčejně poplatnost kmene silnějšímu sousedu, v pramenech často doložená. Tak byli na př. na Sarmatech závislí Kotinové a Osové,³⁴⁾ takovou porobou vyhrožovali podle staré pověsti Vandalové kmenům Langobardů³⁵⁾ a pod. Přímé porobení, zotročení, „vláda nad podmaněnými“, jak říká Engels, „se nesrovnává s rodovým zřízením.“³⁶⁾

Nezbývá než odmítnouti terminologii římských a řeckých pramenů. Autoři sice mluví o otrocích naprosto jasně a souhlasně (servi, mancipia, οἱ δοῦλοι, οἱ οἰκέται), je ale zřejmé, že tady, stejně jako na mnoha jiných místech, vidí barbarské poměry římskýma očima. Jakoukoliv formu osobní závislosti jsou ochotni označiti způsobem, který jim byl běžný, jako otroctví. Jak konkrétně vypadalo sociální postavení oněch Sarmatů, kteří se vzbouřili proti „pánům“, není možno pro nedostatek zpráv určit. Že ale nešlo o skutečné otroky, nýbrž o svobodné rodové příslušníky, je možno usuzovati ještě z jednoho faktu. Eusebios uvádí ve své biografii císaře Konstantina o sarmatských „pánech“ tento zajímavý detail: Σκυθῶν γάρ αὐτοῖς ἐπαναστάντων τοὺς οἰκέτας ὥπλιζον οἱ δεσπότες πρὸς ἄμυναν τῶν πολεμίων.³⁷⁾

K takovým událostem docházelo sice v dějinách otrokářských společností, na př. Říma, nejednou, že by se ale podobného nouzového opatření užívalo i u barbarských kmenů, je těžko předpokládati. Služba se zbraní byla ctí a byla vyhrazena jen pro svobodné rodové příslušníky. Ani nouze nemohla tuto zásadu změnit. Ve staré langobardské pověsti se na

³³⁾ Amm. XVII., 13, 21.

³⁴⁾ Tacitus, Germ. 43.

³⁵⁾ Paulus Diac. Hist. Langobard. I., 7.

³⁶⁾ Engels: Původ rodiny, Praha 1949, str. 137.

³⁷⁾ Vita Const. IV., 6.

příklad vypráví, že kmeny Langobardů, které byly po odchodu ze Skandinávie velmi slabé, rozhodly se rozmnožit své řady z počtu otroků teprve tehdy, když nedostatek svobodných bojovníků byl již velmi citelný. A tak, když se po těžkých bojích dostali do kraje Mauringa a nehrozilo již žádné nebezpečí, propustili slavnostním způsobem na svobodu řadu svých otroků, potvrdili jejich ingenuitu a zařadili mezi válečníky.³⁸⁾ A podobně bylo jistě u jiných barbarských kmenů. Je nutno vůbec mít za to, že stejné společenské poměry, ve kterých tyto kmeny v první polovině prvního tisíciletí n. l. žily, nezbytně vyvolávaly shodu nejen v sociálních institucích, ale také v hlavních rysech i v mravech, obyčejích, výzbroji a podobně. Myšlenku tu vyjádřil velmi výstižně již P. J. Šafařík před více než sto lety. V pojednání „Myšlenky o starobylosti Slovanů v Evropě“ říká: „Obrátíme-li dále zřetel na mravy, obyčeje, náboženství, řád a právo starých Slovanů, pokud o tom ovšem důkladné zprávy buď z hodnověrných písemných pramenův, buď z podání starých nabýváme, a srovnáme-li je pilně s mravy, obyčeji, náboženstvím, řádem a mravy jiných staroevropských kmenův téhož indoevropského plemene, jmenovitě Thrakův, Celtův, Němcův a Litvanův, nalezneme takovou mezi nimi příbuznost, shodu a srovnalost, že nám jinak domýšleti se nelze, než že všickni tito sbratření kmenové od nepaměti spolu zde v Evropě sídlili, dle stejných vzorův ústavy a pravidla domácího i občanského života sobě utvořiti, a potomně jimi v dlouhé času koleji vzájemně se podělovati musili.“³⁹⁾ Šafaříkovo odůvodnění myšlenky dnes již neuspokojí, jádro jejich je však bezesporu správné.

Málo potom váží jako důkazy slovanského původu Limigantů Niederlova tvrzení o nevázané svobodě, plaveckém umění a shodné výzbroji, která prý byla jak kmenům slovanským tak i nesvobodným Sarmatům vlastní.⁴⁰⁾ A tak nezbývá než předpokládati, že zchudlé a do závislosti upadající vrstvy svobodných Sarmatů využily tísnivých poměrů válek s germánskými kmeny, vojenského zorganizování a výzbroje⁴¹⁾ proti těm, kteří jim byli kdysi rovní a kteří je nyní utlačovali. Třídní boj, který rozkládal rodové zřízení, propukl v otevřenou vzpouru, která byla dovr-

³⁸⁾ Paulus Diac. Hist. Langobard. I., 13.

³⁹⁾ Rozpravy z oboru věd slovanských, Praha 1865, str. 23.

⁴⁰⁾ Niederle, Slov. star. II., I., str. 139.

⁴¹⁾ Vita Const. VI., 6.

šena vyhnáním „pánů“ ze země. Je pravděpodobné, že na straně Limigantů se účastnili tohoto boje i sarmatští otroci.

Způsob vyřešení sociálního konfliktu je potom dalším ukazatelem primitivnosti společenských poměrů. Tam, kde by na vyspělejších stupních civilisace došlo nezbytně k diktatuře vítězů nad poraženými, je u Sarmatů protivník likvidován vyhnáním, jistě proto, že je to jediný způsob, jak za neexistence státu udržeti dobytou moc. Sarmatské události r. 334 potom nápadně připomínají konflikty, ke kterým došlo, mnohem dříve již, u germánských kmenů. Tak na př. Batavové tvořili kdysi podle Tacita⁴²⁾ součást kmene Chattů, byli prý ale „seditione domestica“ vyhnáni a osídlili nová území. Stejný osud stihl asi i t. zv. Canninefates, kteří byli, podle zprávy téhož autora „...origine, lingua, virtute par Batavis“.⁴³⁾ Podle Diona Cassia⁴⁴⁾ se za doby Augustovy pokoušel vojevůdce Domitius navrátit vyhnanou skupinu příslušníků kmene Cherusků do bývalé jejich vlasti, neměl ale úspěch; hrál asi podobnou úlohu jako císař Constantius při repatriaci svobodných Sarmatů. A tak vyplývá z naší úvahy následující závěr: Limiganti musili ve své většině býti příslušníky stejné kmenové skupiny jako Sarmatae domini, Arcaragantes. Není-li tedy u Niederla sporu o neslovanském původu druhých, platí stejně nezbytně i o prvních z nich.

Zbývá ještě stručně pojednat o osudech Limigantů po porážce r. 358. Ze zprávy Ammianovy víme, že byli vypovězeni na odlehlá místa, že ale hned následujícího roku podnikli proti Constantiovi novou výpravu.⁴⁵⁾ Rychlým pochodem dosáhli v krátkém čase oblastí provincie Valérie⁴⁶⁾ a nenadálým útokem přepadli římská vojska. Císař jenom o vlásek unikl hrozcímu nebezpečí, zorganizoval odpor a Limiganty rozdrtil. Útočníci byli skoro úplně vyhubeni. Ti, kteří nebyli zabiti v boji, byli zajati nebo rozehnáni a rozptýleni mezi sousedními kmeny. Od porážky u Aquinca r. 359 dějiny o Limigantech více nemluví.

Tato skutečnost nedochází ale v Niederlově pojednání náležitěho ocenění. Na str. 129 druhého dílu Starožitností uvádí: „Tak zejména

⁴²⁾ Hist. IV., 12, 2; Germ. XXIX.

⁴³⁾ Hist. IV., 15.

⁴⁴⁾ Dio, LV., 10a, 3.

⁴⁵⁾ XIX., 11, 1—16.

⁴⁶⁾ O záměně jmen Aquincum - Acumincum v Ammianově textu viz Patsch, l. c. str. 192, pozn. 2.

z podrobných zpráv Ammianových o bojích Římanů s Kvády a Sarmaty za Constantia a Valentiniana je vidno, že Římané v nich dobře a stále rozeznávali dvojí Sarmaty, jedny, kteří dříve v kraji mezi Dunajem a Tisou ovládali, a druhé, kteří byli četnější, ale před r. 334 v područí předešlých.“ Za doby císaře Constantia, přesně řečeno v letech 358—359, je rozlišování pramenů skutečně důsledné. Ale od doby porážky u Aquinca se už o Limigantech nemluví. Poslední zprávou o nich je uvedené Ammianovo líčení; a zmiňuje-li se potom též autor ku konci svého díla znovu o „svobodných“ Sarmatech, činí tak jenom proto, aby připomenul čtenáři pohnutý osud, který kdysi tyto kmeny potkal a který způsobil i to, že byly rozlišeny jménem.^{46a)} Niederle nemůže tuto skutečnost, z pramenů zjevně vyplývající, uznati. Je tomu tak proto, že předpoklad, jako by právě Sarmatae Limigantes byli Slovy, vede nezbytně k dalšímu předpokladu, že musili ve své existenci pokračovati. Avšak obě tyto these se nedají obhájit. A připomínají-li prameny sarmatské kmeny ještě dlouho po dobách vylíčených událostí, je možnost, že jde o Sarmaty Limiganty, vyloučena. Kde tedy hledati Slovy, odmítáme-li slovanský původ Limigantů? Niederle správně konstatuje: „Pod pojem Sarmatů v Uhrách byli patrně i zahrnováni Slované.“⁴⁷⁾ Různé názvy sarmatských kmenů, které uvádí mapa Peutingerova, platily asi z části již i pro ně. Z toho třeba vyjít a uvážit, že vnitřní rozbroje r. 334 nezachvátily všechny t. zv. sarmatské kmeny, ale jenom jejich část, a to právě onu skutečně sarmatskou, t. j. neslovanskou. Vedle kmenů, které se rozpadly bojem na Arcaraganty a Limiganty, žily ještě další, z části neslovanské — o nich mluví, jak svrchu uvedeno, Ammianus Marcellinus — z části slovanské. A bylo to pravděpodobně právě toto slovanské obyvatelstvo, se kterým se setkal poselstvo císaře Theodosia podle líčení rhetora Priska a od kterého přejali Hunové pohřební obřad, strava zvaný, jak o tom ve zprávě o pohřbu Attilově mluví Iordanis.⁴⁸⁾

These, že právě v Sarmatech Limigantech je možno spatřovati Slovy, je neudržitelná hypotéza, odporující nejen faktům, která známe z pramenů, ale i theorii historického materialismu o rozpadu rodového zřízení a vzniku státu u t. zv. barbarských kmenů.

^{46a)} Amm. XXIX., 6, 8—16.

⁴⁷⁾ Niederle, Slov. star. II., 1. str. 140.

⁴⁸⁾ I. c. str. 134—139.

В 334 году у сарматских племен, населяющих территории, расположенные в соседстве с римскими провинциями Валерия, Паннония Секунда и Моэзия Супериор, вспыхнуло крупное восстание. Все римские авторы, упоминающие об этом событии, сходятся в том, что в данном случае имело место восстание сарматских рабов (называемых в источниках *Sarmatae Limigantes*) против своих господ-рабовладельцев (в источниках — *Sarmatae Ardaragantes*).

Современные историки, занимающиеся изучением позднего периода Римской империи и начала заселения Средней и Южной Европы славянскими племенами, преемствуют этот взгляд у римских авторов без каких-либо возражений. В этой связи Л. Нидерле в „Славянских древностях“ выдвигает тезис о том, что в 3 и 4 веках нашей эры произошло заселение областей, расположенных вдоль среднего течения Дуная, славянскими племенами, принимая лимигантов за славян, попавших под иго сарматских племен и находившихся в рабстве.

Однако, принимая во внимание имеющиеся данные об общественном строе сарматов в 3 и 4 веках, нельзя согласиться с тем, что там произошло восстание рабов, ибо источники ясно говорят о том, что сарматские племена в этот период все еще жили в условиях родовой общины, хотя последняя тогда уже находилась на высокой стадии развития. Разумеется, им известен был институт рабства, однако, несомненно лишь в виде патриархального рабства. С экономической и политической точек зрения исключено, чтобы настолько примитивное общество, как сарматское 4-го века, было бы в состоянии эксплуатировать такое огромное количество рабов, как — судя по источникам той эпохи — следовало бы предполагать. Факт тождественных высказываний римских историков о восстании рабов не обязательно должен рассматриваться как решающий момент. Историками, жившими в эпоху рабовладельческого строя, любая более значительная личная зависимость расценивалась как рабская зависимость.

Очевидно, характер сарматского восстания был иным. Это была борьба между возникающими классами в условиях уже значительного разложения родовой общины — война угнетаемых членов племени против родовой аристократии, все более укрепляющей свою власть. Следовательно, это была, так сказать, гражданская война, а не война, как утверждает Нидерле, угнетенных племен против господствующих. Такой вывод напрашивается не только на основании исторической дедукции, но также и на основании анализа сравнительно подробного изложения событий, приводимых в произведении Аммиана Марцеллина.

Безусловно доказанное Нидерле наличие в эту эпоху славянского элемента в областях среднего течения Дуная и Тиссы нам нужно искать в других районах этих областей. *Sarmatae Limigantes*, по меньшей мере в своем большинстве, не могли быть славянами.

Перевод М. Колонеевой.